

УДК 340.11:681.142+354.42/.44

Кучеренко Марія Сергіївна –

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Міжгалузевої академії управління,

Мельник Алла Олексіївна –

старший науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

Правовий статус електронних засобів масової інформації в контексті забезпечення національної безпеки

У статті досліджуються проблеми інформаційної безпеки, що пов'язані з необхідністю визначення та конкретизації статусу електронних ЗМІ з метою забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: інформаційна безпека, Інтернет, електронні ЗМІ, національна безпека, національні інтереси.

Постановка проблеми. Свобода думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань є невід'ємним правом людини. Проте сучасні технології зв'язку суттєво трансформували можливості людини для передачі інформації, в тому числі масової, такої, що призначена для необмеженого кола осіб.

Тридцять років тому неможливо було спрогнозувати, що мережа Інтернет як засіб зв'язку та засоби масової інформації, які базуються на ресурсах цієї мережі, складуть повноцінну конкуренцію традиційним засобам масової інформації, таким як телебачення, друковані ЗМІ, радіо. Сьогодні Інтернет-ЗМІ є наймолодшим із усіх представників, але при цьому одним із найпопулярніших, до того ж із постійно зростаючою аудиторією.

© М. С. Кучеренко, А. О. Мельник, 2012

Проблема вільного вираження і широкого розповсюдження думок і поглядів у мережі Інтернет підтверджується також тим, що 6 жовтня 2009 року в м. Варшаві (Польща) Агентством ЄС з основних прав людини в рамках Конференції ОБСЄ/БДПІЛ з людського виміру було проведено додатковий захід на тему “Свобода самовираження в Інтернеті – можливості та проблеми” [1, С. 82].

Сьогодні все частіше виникають ситуації, коли в мережі Інтернет розміщується неперевірена або навіть відверто сфальшована інформація, яку передрукуюють чи цитують традиційні ЗМІ з посиланням на відповідне джерело в мережі Інтернет. Виникає ситуація, за якої ні того, хто розмістив таку інформацію у мережі Інтернет, ні того, хто її передруковує, формально неможливо притягти до відповідальності, а честь, гідність і ділову репутацію осіб немає можливості захистити правовими засобами.

Оскільки проблема поширення недостовірної інформації в мережі Інтернет залишається невирішеною, актуальність питання правового регулювання діяльності засобів масової інформації в мережі Інтернет не викликає сумнівів.

Поряд з проблемами приватного характеру, які пов'язані з публікацією недостовірної інформації (захист честі, гідності та ділової репутації особи), актуальними також є проблеми розповсюдження у мережі Інтернет порнографії, в тому числі дитячої, різноманітних закликів терористів, інформації, яка пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, фашизм та неонацизм, наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички, тобто саме ту інформацію, яка так чи інакше становить загрозу національній безпеці держави.

Ступінь розробленості проблеми. Наразі існує низка досліджень учених-правників і фахівців з інформаційного права, зокрема І. В. Арістової, О. А. Баранова, В. М. Брижка, В. М. Бутузова, В. Д. Гавловського, Т. А. Костецької, О. В. Кохановської, М. І. Марущака, Є. Д. Скулиша. Зазначеними науковцями досліджувались суспільні відносини та існуючі правові норми у сфері електронних ЗМІ, проте питання відповідальності ЗМІ та авторів інформації, що розміщується в мережі Інтернет, не розглядалися.

З огляду на наведене, **метою статті** є дослідження передумов сучасного стану правового регулювання діяльності засобів масової інформації в мережі Інтернет з метою забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Основною проблемою даної теми є загальна понятійна невизначеність. Зазначимо, що в законодавстві не існує прямо закріплених понять і дефініцій щодо питань засобів масової інформації у мережі Інтернет. Найчастіше для позначення даного

поняття застосовують словосполучення: “Інтернет-засоби масової інформації”, “засоби масової інформації в мережі Інтернет”, “Інтернет-видання”, “електронний засіб масової інформації”, “електронні видання”, “електронний журнал” та “веб-ресурс сегмента Інтернет” [1, С. 83].

У Законі України “Про захист суспільної моралі” [2] застосовується термін “електронний засіб масової інформації”. У примітці до пункту 14 Положення про порядок акредитації журналістів і технічних працівників засобів масової інформації при Верховній Раді України, затвердженого Розпорядженням Голови Верховної Ради України від 19 травня 2006 року № 420 [3], визначено особливості подання заявки на акредитацію Інтернет-виданням.

З огляду на вищенаведене, можна зробити висновок, що хоча таке фактичне явище, як Інтернет-засоби масової інформації, часто згадуються у нормативно-правових актах, немає єдиного підходу ні до назви цього поняття, ні до його визначення.

Варто порушити і питання про державну реєстрацію певних Інтернет-ЗМІ, порядок цієї реєстрації, а також важливе питання щодо добровільності чи обов’язковості такої реєстрації.

Загальні положення про поняття масової інформації та засобів масової інформації визначені у Законі України “Про інформацію”, а саме в статті 22, відповідно до ч. 1 якої масовою інформацією вважається будь-яка інформація, яка поширюється з метою її доведення її до необмеженого кола осіб, засобами масової інформації вважаються засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації [4]. Таким чином, якщо керуватися цими положеннями – то будь-яка публічна сторінка в мережі Інтернет є засобом публічної інформації, а інформація, що знаходиться на цій сторінці, – масовою інформацією. Однак Інтернет технологічно дозволяє отримати таку сторінку будь-якій особі. Таким чином, необхідно вирішити загальне питання про статус особи, яка розміщує інформацію на сторінці в мережі Інтернет, та про необхідність державної реєстрації сторінки, або іншого ресурсу в Інтернеті, як засобу масової інформації.

На наш погляд, при вирішенні цього питання необхідно закріпити такі положення, як, зокрема, добровільність реєстрації Інтернет-видань та Інтернет-ЗМІ для тих суб’єктів, які бажають отримати статус ЗМІ. Тобто, виробити законодавче положення, згідно з яким необхідно надати відповідним виданням статусу ЗМІ з усіма правами та обов’язками, і, відповідно, із наявністю відповідальності таких видань та їх учасників за протиправні дії. Одночасно з тим, необхідним є надання співробітникам Інтернет-видань статусу журналістів. У той

же час необхідно законодавчо розмежувати ЗМІ та просто публічні сторінки в мережі Інтернет.

Слід зазначити, що такі положення сьогодні намагаються ввести в Російській Федерації, де відповідна ініціатива розглядається у Державній Думі та Раді Федерації [5].

Також варто додати, що реєстрація Інтернет-видань допоможе проводити повноцінний та своєчасний моніторинг ЗМІ з метою виявлення і попередження опублікування інформації з обмеженим доступом. Зокрема, Є. Д. Скулиш визначає побудову такої системи моніторингу одним із найважливіших завдань системи інформаційної безпеки України [6, С. 25].

Необхідно наголосити, що сьогодні мережа Інтернет є одним із найбільш важливих джерел інформації. Можливість доступу до неї дозволяє ознайомлюватися з новинами за допомогою електронних версій звичайних газет, телепередач або спеціалізованих сайтів. Існування власних сторінок друкованих та аудіовізуальних засобів масової інформації у мережі Інтернет робить інформаційні ресурси доступними майже з кожної точки світу 24 години на добу [1, С. 84].

Однак, поряд із безперечними перевагами, це також породжує нові загрози як для приватних осіб, так і національної безпеки держави в цілому.

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про основи національної безпеки України”, національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних й потенційних загроз національним інтересам [7]. Національні інтереси – це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності Українського народу, як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства та держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України [8, С. 3].

Можливі загрози національній безпеці з боку ЗМІ законодавець визначає у ст. 109 Кримінального кодексу України, у частині 3 якої зазначено: “Дії, передбачені частиною другою цієї статті (маються на увазі публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій), вчинені ... з використанням засобів масової інформації” [9].

О. Ф. Бантишев та С. А. Кузьмін коментують дане положення наступним чином: “За об’єктивною стороною ч. 3 ст. 109 КК виділяє як кваліфікуючі обставини такий спосіб поширення публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоп-

лення державної влади як їхнє вчинення з використанням засобів масової інформації (періодичних друкованих видань, радіо, телебачення, видань, що розповсюджуються через мережу Інтернет). При цьому інформація із закликами може міститись як в основній частині видання, так і в рекламних повідомленнях, надрукованих у них. Проте, за будь-яких умов, це повинні бути офіційно зареєстровані в установленому порядку засоби масової інформації, які використовуються суб'єктом (суб'єктами) з метою публічних закликів до вчинення зазначених у диспозиції ст. 109 КК дій” [10, С. 23–24].

З огляду на наведене, можна вести мову про необхідність підготовки проекту Закону про “Засоби масової інформації в мережі Інтернет” як з метою захисту інтересів громадян, так і з метою захисту національних інтересів.

Ще однією суттєвою проблемою є загальна проблема можливості притягнення до відповідальності користувачів мережі Інтернет. Адже всі учасники мережі Інтернет підлягають законам тих країн, де вони фактично перебувають. Але незаконний зміст їхніх повідомлень може бути виявлений не на території тієї країни, де він фізично зберігається на сервері. Тому для врегулювання відповідних суспільних відносин, на думку В. Іванова, необхідні відповідні міжнародні угоди [11, С. 21–27].

У зв'язку з цим, пропозиції стосовно правового регулювання діяльності засобів масової інформації в мережі Інтернет різні дослідники формують по-різному. Оскільки порушене питання є невирішеним у всьому світі, відповідному правовому регулюванню має передувати дослідження та узагальнення міжнародного досвіду. Незважаючи на це, на нашу думку, в Україні існує нагальна необхідність створення відповідного закону, який врегулював би проблемні питання в цій галузі.

Таким чином, ураховуючи вищесказане, існує пряма необхідність у прийнятті предметного нормативного акту, на зразок інших законів України, які регулюють конкретні види ЗМІ, а саме законів України “Про телебачення та радіомовлення” та “Про друкованні засоби масової інформації (пресу) в Україні”, в якому необхідно, зокрема, ввести правові норми, що врегулюють наступні питання:

- порядок реєстрації та отримання підстав для акредитації відповідних засобів масової інформації;
- регламентація статусу співробітникам Інтернет-видань і надання їм статусу журналістів;
- закріплення і захист авторських прав і порядок відшкодування шкоди, завданої порушенням авторських прав;

– порядок і підстави притягнення до відповідальності за порушення законодавства про інформацію та законодавства про захист суспільної моралі;

– порядок і підстави притягнення до відповідальності за розповсюдження інформації, яка пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, фашизм і неофашизм, а також такої інформації, яка становить загрозу національній безпеці України; можливість притягнення до відповідальності за ст. 109 Кримінального кодексу України осіб, які розміщують інформацію у таких виданнях.

Список використаних джерел

1. Красноступ Г. Правове регулювання Інтернет-засобів масової інформації / Ганна Красноступ // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 3 (101). – С. 82–87.
2. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листоп. 2003 р. № 1296-IV / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>.
3. Положення про порядок акредитації журналістів і технічних працівників засобів масової інформації при Верховній Раді України : затверджене Розпорядженням Голови Верховної Ради України від 19 трав. 2006 р. № 420 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/420/06-%D1%80%D0%B3>.
4. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/print1217856518710949>.
5. Правовое регулирование СМИ в Интернете : пресс-конференция с членом Совета Федерации Владимиром Слуцкером / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lenta.ru/conf/smi/>.
6. Скулиш Є. Д. Фактори впливу на формування системи інформаційної безпеки в Україні / Є. Д. Скулиш // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави : наук. журнал. – 2011. – № 2 (6). – С. 22–27.
7. Про основи національної безпеки України : Закон від 19 черв. 2003 р. № 964-IV (редакція станом на 13 жовт. 2012 р.) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
8. Картавцев В. С. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (наукові засади кваліфікації) : навч. посіб. / В. С. Картавцев. – К. : Вид-во Нац. акад. СБ України, 2004. – 57 с.
9. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
10. Бантишев О. Ф. Злочини проти основ національної безпеки України : наук. – практ. коментар / О. Ф. Бантишев, С. А. Кузьмін. – К. : ПАЛИВОДА А. В. – 84 с.

11. Иванов В. Правове регулювання Інтернет. Деякі аспекти / Валерій Іванов / В. Іванов // Свобода висловлювань і приватність. – 2002. – № 3. – С. 21–27.

В статье исследуются проблемы информационной безопасности, связанные с необходимостью определения и конкретизации статуса электронных СМИ с целью обеспечения национальной безопасности.

The article deals with the examination of the problems of information security related to the determinations and specifications of status of electronic mass-media for the purpose of national security.

Стаття надійшла до редакції журналу 30 жовтня 2012 року.